

Stilstand?

Door de verkiezingen en formatie lijkt het wel of alle plannenmakerij voor ons landelijk gebied tot stilstand is gekomen. Het landbouwakkoord kwam er niet. En net toen minister Adema aankondigde dan maar zelf met voorstellen voor een toekomstbestendige landbouw te komen, klapte zijn kabinet. Het stikstoffonds van minister Van der Wal, waaruit veel maatregelen betaald moeten worden, ligt met een stempeltje controversieel bij de Eerste Kamer.

Om moedeloos van te worden? Soms wel. Het zou ons als gemeente enorm helpen als er een langetermijnvisie ligt voor de landbouw en de toekomst van het landelijk gebied. Dat geeft inwoners en ondernemers houvast. Tegelijkertijd ben ik ervan overtuigd dat de grote lijnen voor de toekomst al best duidelijk zijn. De stikstofuitstoot door landbouw en industrie zal de komende jaren fors verder omlaag moeten. De landbouw wordt stap voor stap meer circulair en/of natuurinclusief. En er zijn maatregelen nodig voor natuurversterking en waterberging in het landschap.

Met die richting in gedachten kan er gelukkig veel wel. Deze Buitenronde staat er vol mee. De actie voor het inzaaien van kruidenrijk grasland, vind ik een mooi voorbeeld. Veel boeren doen er al aan mee. Beter voor de koe, de bodem, het klimaat en de biodiversiteit. Hoeveel vliegen wil je in één klap slaan?

Jan Pieter van der Schans
Wethouder landbouw en natuur

'Actie doorzaaien met kruidenrijk graszaad slaat aan'

Ben Minnen zaait grasland bij melkveehouder Theo Folmer (rechter foto) door met een kruidenrijk mengsel.

Een mooi aantal melkveehouders deden mee aan de actie voor kruidenrijk grasland. Vanaf eind juli konden ze met een speciale korting grasland doorzaaien met een kruidenrijk mengsel. De actie blijkt een succes.

Op 18 oktober was loonwerker annex kalverhouder Dennis Minnen uit Lunteren bij de laatste deelnemer aan het werk. De hele zomer en herfst zaaide hij samen met zijn broer Edwin graslanden door bij melkveehouders. Ook loonwerker Van Maanen deed dit bij de nodige melkveehouders.

Het doorzaaien hoort bij de crowdfundingcampagne #1001ha van LTO Nederland en Urgenda. Boeren kunnen met korting kruidenrijk graszaad bestellen voor 3 hectare. Gemeente Ede gaf daarbovenop een flinke korting op de loonwerkkosten om de drempel verder te verlagen om boeren ervaring op te laten doen. Kruidenrijk grasland is beter voor koe, bodem, klimaat en biodiversiteit.

Zoveel boeren, zoveel wensen
'Deelnemers konden kiezen uit

verschillende zaadmengsels', legt Minnen uit. 'De één wilde een mengsel met alleen klaver, de ander met meer kruiden. Zoveel boeren, zoveel wensen. De voorkeur hangt ook af van de melkfabriek waaraan je levert en het keurmerk waaronder dat gebeurt. Steeds meer boeren doen mee aan het keurmerk PlanetProof. Daarvoor moet je een meer kruidenrijk grasland hebben. En met het nieuwe Europese landbouwbeleid kun je er punten mee verdienen voor de eco-premie. De actie van de gemeente is een mooie aanvulling.'

Diverse voordelen

Melkveehouder Theo Folmer uit Lunteren experimenteert al langer met doorzaaien voor een kruidenrijk grasland. Vorig jaar deed hij mee met een actie van het waterschap. 'Dit jaar wilden we graag opnieuw gebruikmaken van de actie, want niet alle grasland is al kruidenrijk.' Hij benoemt diverse voordelen: 'Je hebt minder kunstmest nodig, omdat de klavers voor de stikstof zorgen. En de

koeien vinden het lekker; ze geven er goed melk van. Ja, dan is de keuze niet zo moeilijk. In heel droge jaren doet kruidenrijk grasland het bovendien beter, omdat de bodem beter vocht vasthoudt.' Wel ziet hij dat in een groeizaam jaar als dit, het voordeel van de kruiden minder is. 'Ook is het lastiger om de kruiden in de grasmat te houden, je raakt ze op den duur kwijt. Dan moet je die weer doorzaaien. Klaver blijft wel. Smalle weegbree houdt ook lang stand.' Minnen beklemtoont dat het verstandig is om eerst op een beperkt aantal hectares ervaring op te doen. 'Kruidenrijk grasland vraagt een ander beheer. Je moet uitvinden hoe dat voor jouw bedrijf werkt.'

Iedereen kan bijdragen aan de crowdfundingactie #1001ha voor nog meer kruidenrijk grasland. U kunt doneren via de QR-code.

Inhoudsopgave

Voedselbos en paarden p2
Leren en werken bij Buitenhorst p2

Hulp voor boeren bij keuzes p3
Subsidies voor veehouders p4

Duurzaam bouwen p4
Agroecologisch boeren p5

Landgoed Harscamp p5
Voedselbosbouwers p6

't Lage Veld: een paradijsje voor paard, mens en natuur

Vanaf de paardenheuvel kijk je uit over het parcours voor de paarden, allerlei hagen, een poel en een voedselbos met daarin een natuurcamping. Het begon allemaal met een plan voor een paardenparadijs, legt Ylvie Fros van 't Lage Veld in Lunteren uit.

Jaren geleden zag Ylvie Fros tijdens een stage in Mongolië dat paarden van nature dagelijks zo'n 40 kilometer lopen. 'Dat kan helemaal niet in een Nederlandse paardenwei. Maar er bestaat een Amerikaans systeem – paddock paradise – waarin paarden wél veel kunnen bewegen.' Toen ze in 2009 op 't Lage Veld neerstreek, besloot ze dat systeem te gaan toepassen. Ze legde in het grasland een parcours van zandpaden aan. De paarden scharrelen hun maaltje bij elkaar door naar het gras en kruiden achter het raster te reiken. 'Minder gras is veel gezonder. Het is niet goed als de paarden de hele dag met hun neus in fast food staan.' De dieren krijgen aanvullend gedroogd hooi en knabbelen aan hagen, wat hun gezondheid bevordert.

Knabbelhagen met schaduw

De hagen geven ook schaduw en windbeschutting. Met hulp van de

Ylvie Fros in haar paddock paradise met hagen en een poel.

gemeente en Stichting Landschapsbeheer Gelderland heeft Ylvie diverse hagen met inheemse struiken kunnen aanplanten. 'De oudste zijn inmiddels tien jaar en waanzinnig mooi. En als ecooloog geniet ik ervan dat ze schuilplaatsen bieden aan kleine dieren.' En toen kreeg ze kinderen. Behalve goed willen doen voor de paarden, wilde ze dat ook doen voor haar gezin. 'Ik wil niet meer naar de supermarkt en bespoten voedsel kopen, en mijn

kinderen moeten weten waar het eten vandaan komt. Eieren halen we uit het kippenhok, wortels trekken we uit de grond en voor een smoothie plukken we frambozen.'

Binnen het paardenparcours legde Ylvie een voedselbos aan, dat tot dan toe een natuurlijk beheerd grasland was. 'We zagen gelijk meer vogels en hazen maar helaas ook woelmuizen. Sinds de zomer woont hier een das en er loopt een ree rond. Mega-gaaf.'

Natuurlijk recreëren

Door het voedselbos is er minder hooi voor de paarden. Daarom verminderde ze het aantal pensionpaarden. Als nieuwe inkomstenbron bedacht ze een off-grid kampeerterrein in het voedselbos, waar gasten zelf kunnen oogsten. En het minirecreatiepark van vier stacaravans toverde ze om in een weelderig terrein met acht hippe cabins rondom een wadi met eetbare bomen, struiken, groenten en kruiden. 'De combinatie van paarden, natuur, recreatie en educatie werkt hartstikke goed. Het wordt hier steeds natuurlijker.'

Kom kijken bij 't Lage Veld in juni tijdens de open middag of in november tijdens Treevember, maand voor voedselbossen. Steun deze en andere voedselbossen met een donatie: www.actie.thepollinators.org.

Buitenhorst is meer dan een gewoon zorgcentrum

Het informatiebord aan de Meentweg 10 vermeldt een rijtje namen. Buitenhorst is veel meer dan een gewoon zorgcentrum voor jongeren met autisme. Er zijn ook twee leerwerkbedrijven. De familie Van Viegen heet iedereen van harte welkom in de boerderijwinkel, op het terras en bij de nieuwe automaat aan de weg.

Jasper van Viegen geeft een rondleiding en vertelt. 'Mijn moeder Lea is dertien jaar geleden in Rhenen begonnen met dagbesteding voor jongeren met autisme. Mijn vader Rien kwam er op den duur bij. Toen het in Rhenen vol raakte, hebben we in 2016 deze locatie in het Binnenveld erbij gekregen.' Op beide locaties biedt Buitenhorst plek aan in totaal ongeveer 150 jongeren. 'Ze komen niet elke dag, hoor. Het verschilt nogal per persoon hoeveel aandacht en tijd ze nodig hebben.'

Van hout tot catering

Vanuit de behoefte om de jongeren werkervaring op te laten doen zijn gaandeweg twee leerwerkbedrijven ontstaan. 'GreenBasic is het bedrijf van mijn broer Jetze', vertelt Jasper. Het is een houtgroothandel in deuren en verpakkingen in hout op maat.

Jasper en Heleen van Viegen in hun winkel met eigen gebak en streekproducten.

Jongeren doen er onder meer logistiek werk.' Jasper heeft leerwerkbedrijf Buitenhorst Vers & Smakelijk onder zijn hoede. Hij zette het 2017 op als cateringbedrijf. Jongeren met autisme kunnen in de bedrijfskeuken van alles leren. Bijvoorbeeld belegde broodjes, salades, soep en gebak maken. 'De jongeren verdienen geld met hun werk, wat heel motiverend is. Ondertussen verbeteren ze hun vaardigheden.'

Picknickarrangement

In coronatijd viel de catering zo goed als stil, omdat ze vooral voor bedrijven werken. Jasper begon als alternatief met picknick to go, waarbij mensen een picknickmand konden ophalen. 'Inmiddels is het een fiets-picknickarrangement geworden. Mensen krijgen hier eerst koffie of thee met gebak, fietsen onze route, lunchen onderweg met onze picknickmand

en bij terugkomst krijgen ze nog een boerderij-ijsje.'

Boerderijwinkel

Ze besloten in coronatijd ook een boerderijwinkel in te richten en een terras te openen voor lunch, koffie/thee of high tea. Daar verkopen ze producten uit de eigen keuken en streekproducten uit de omgeving. Binnenkort komen er automaten aan de weg waar je zuivel, koeken, ijsjes enzovoort kan kopen. 'We zetten er ook picknicktafels bij. Het voordeel van automaten is dat mensen dan ook buiten winkeltijden bij ons terecht kunnen. En de automaten creëren ook werk voor onze jongeren.'

Op 14 en 15 december organiseert Buitenhorst een gezellige kerstmarkt met kraampjes van bedrijven uit de regio. www.buitenhorstverssmakelijk.nl

Hulp bij agrarische toekomstplannen

Agrarische families staan voor belangrijke en veelal moeilijke keuzes. Wat te doen: doorgaan als boer, stoppen en/of iets anders gaan doen? En wie kan helpen bij het maken van de juiste keuzes? Een agrarische coach, een ambtenaar ruimtelijke ordening van de gemeente Ede en een zaakbegeleider voor de regelingen van de landelijke aanpak piekbelasting stellen zich aan u voor.

Een agrarische coach maakt complexe vragen behapbaar

Weet je nog niet goed welke toekomstmogelijkheden er zoal zijn voor je agrarische familiebedrijf en wat het beste bij jullie past? Klop dan aan bij een van de vier onafhankelijke agrarische coaches van 'Zicht op de Toekomst' van Regio Foodvalley. Dorine Zwaag is een van hen.

'De bank, de veevoerleverancier, de maatschappij; iedereen vraagt tegenwoordig hoe agrarisch ondernemers hun toekomst zien. Decennia geloofden we in groei, maar nu is dat niet vanzelfsprekend meer. Steeds vaker gaat het over dat het anders moet. Dat vraagt veel inzicht in de mogelijkheden voor het bedrijf en – heel belangrijk – wat het beste bij je past. Als bedrijfseigenaar of -opvolger moet je dus veel creatiever zijn. In al dit soort situaties is het fijn als je dan bij een coach terecht kan die je helpt om een helder beeld te krijgen. Het agrarische coachtraject 'Zicht op de Toekomst' helpt je daarbij. Er is

een keuze uit twee sporen: een gratis keukentafelgesprek of een coachtraject dat uit maximaal zes gesprekken bestaat. Het advies van Dorine is meestal: begin met het keukentafelgesprek. Soms zijn de vragen daarmee voldoende beantwoord. Zo niet, dan kun je altijd nog in een langer durend coachtraject stappen. 'Wat wij als onafhankelijke coaches doen is: vragen stellen en complexe vraagstukken in stukjes knippen, zodat de keuzes die je wilt maken behapbaar worden. Zo voorkom je dat je de spreekwoordelijke hete aardappel voor je uit blijft schuiven. Of het nu gaat over produceren voor een andere

markt, verbreding, stoppen, groeien of overname; samen gaan we op zoek naar de opties. Heb je na de zes bijeenkomsten voldoende zicht op je toekomst en wil je over een bepaald onderwerp verder praten met een specialist, dan kun je gebruikmaken van onze voucher en daarmee een tegemoetkoming krijgen in de advieskosten.'

Meer informatie:
www.landbouwnetwerkrfv.nl/zicht-op-de-toekomst of bel het Agroloket: 088-888 6633.

Zaakbegeleider doet meer dan checken of je aan de voorwaarden voldoet

Agrarisch ondernemers die gebruik willen maken van regelingen van de landelijke aanpak piekbelasting of relevante provinciale regelingen kunnen een afspraak maken met een zaakbegeleider. Willem Schuur is een van hen voor de Regio Foodvalley. Een zaakbegeleider is de schakel tussen ondernemer en overheid.

'Vanuit de aanpak piekbelasting wordt ondernemers gevraagd aan de slag te gaan met stikstofreductie. Zo is er veel aandacht voor de Landelijke beëindigingsregeling veehouderij – Lbv en Lbv plus –, maar er zijn ook regelingen voor verduurzaming. Wij gaan met de ondernemers in gesprek om te kijken wat voor hen de beste mogelijkheden en regelingen zijn. Zo kijken we of bedrijven aan de voorwaarden van een regeling voldoet. We realiseren ons dat bedrijfsbeëindiging veel impact heeft. Daarom ondersteunen wij agrarische families ook bij het in beeld brengen van een andere toekomst. We luisteren naar wensen en behoeften, en bekijken samen de opties en staan bij in het hele traject van aanvraag tot en met

definitieve beschikking. We zijn op de hoogte van actuele regelingen, zoals de drie nieuwe subsidieregelingen van provincie Gelderland voor veehouders die door willen. Is er advies nodig over het bestemmingsplan? Dan schuift er een adviseur ruimtelijke ordening van de gemeente aan bij het gesprek.'

Bij RVO of provincie Gelderland is een afspraak in te plannen met een zaakbegeleider. RVO via mijn.rvo.nl/zaakbegeleider of 088-0424 242. Gelderland via mail: aanpakpiekbelasting@gelderland.nl.

Meer informatie over de Gelderse subsidieregelingen:
www.gelderland.nl > nieuws

De gemeente geeft zicht op nieuwe kansen

Agrariërs met praktische vragen over wat op hun grond kan en mag, kunnen een afspraak maken voor het Spreekuur Buitengebied van de gemeente. Tijdens het spreekuur ga je het gesprek aan met een van de drie adviseurs buitengebied van de afdeling ruimtelijke ordening. Martijn Brands is een van hen.

'We merken dat veel ondernemers in het buitengebied behoefte hebben aan overleg met de gemeente. We behandelen uiteenlopende vragen, bijvoorbeeld over verbreding van het agrarische bedrijf, mogelijkheden en kansen op de locatie of bedrijfsbeëindiging. Om de mogelijkheden zo goed mogelijk uit te zoeken, is het belangrijk vroegtijdig met ons om tafel te gaan zitten. Stoppen is een traject van jaren, zowel emotioneel als financieel. Voor bedrijfsbeëindiging heeft de

gemeente naast het bestaande functieveranderingsbeleid een speciale PROMO-regeling waarmee gemakkelijker en sneller een nieuwe bestemming is vast te leggen voor een agrarisch bedrijf dat gestopt is of gaat stoppen. We zorgen ervoor dat bij de gesprekken de juiste specialisten aanhaken, zodat je een volledig antwoord krijgt en uiteindelijk een verantwoorde keuze kan maken. Denk je juist na over voortzetting van het agrarisch bedrijf of verbreding? Wij denken graag mee in de mogelijkheden voor jouw locatie, zodat je verder kunt met een goed toekomstperspectief.'

Voor het Spreekuur Buitengebied kan een afspraak ingepland worden via Spreekuurbuitengebied@ede.nl. Wil je liever een afspraak op locatie? Mail dan naar landbouw@ede.nl

Gelderse subsidies voor veehouders die door willen

De provincie Gelderland heeft drie subsidieregelingen opgesteld voor veehouders die hun bedrijf willen voortzetten. Dat kan met nieuwe activiteiten, op een andere plek of met extra maatregelen. De subsidieaanvragen moeten uiterlijk 1 juli zijn ingediend. De provincie werkt nog aan een vierde subsidieregeling voor veehouders die gedeeltelijk willen stoppen met hun bedrijf.

1. De subsidieregeling 'Stikstofreductie via aanpassing van veehouderijen' is bedoeld voor veehouders die (tenminste een deel van) hun veehouderij willen beëindigen en op dezelfde locatie door willen met andere economische activiteiten.

2. De subsidieregeling 'Stikstofreductie door verplaatsing veehouderij' is bedoeld voor veehouders vlak bij een Natura 2000-gebied, die hun bedrijf willen voortzetten op een andere, bestaande locatie voor veehouderij. Ondernemers kunnen subsidie aanvragen voor:

a. de kosten voor het demonteren, verplaatsen en weer opbouwen van voorzieningen, modernisering van voorzieningen of verhoging van productiecapaciteit;

b. algemene kosten in verband met de investeringen, zoals het inschakelen van architecten, ingenieurs en adviseurs en ook de kosten van de aankoop van een nieuwe veehouderij.

3. De derde subsidieregeling is voor PAS-melders, die onder het Programma Aanpak Stikstof (PAS) alleen melding moesten maken van de berekende stikstofbelasting op kwetsbare natuur. Door de stikstofuitspraak van de Raad van State moeten PAS-melders alsnog een vergunning hebben. Met de subsidie kunnen deze veehouders

investeren in bewezen maatregelen die stikstofuitstoot verminderen. Daardoor kan de ondernemer investeren in maatregelen waardoor legalisatie (een vergunning) mogelijk is.

4. In de loop van 2024 volgt mogelijk nog een subsidieregeling voor gedeeltelijke beëindiging. Agrarisch ondernemers krijgen een vergoeding voor sloopkosten, de vervangingswaarde van de stal en het inleveren van dierrechten. De provincie wacht op goedkeuring van Brussel. Naar verwachting is eind 2023 meer duidelijkheid.

De nieuwe regelingen zijn onderdeel van de Gelderse Maatregelen Stikstof aanpak en een aanvulling op de Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties (Lbv en Lbv+) van het Rijk (www.aanpakstikstof.nl/aanpak-piekbelasting) en de bestaande overheidsregelingen voor het moderniseren en innoveren van veehouderijen. Daarmee beoogt de provincie de stikstofuitstoot bij kwetsbare Natura 2000-gebieden te verminderen.

Webinar plattelandstoerisme

Wellicht overweegt u om het agrarische bedrijf te verbreden met plattelandstoerisme. Er zijn veel mogelijkheden. Van mini-camping, glamping, groepsaccommodatie of bed & breakfast tot outdoor, proeverijen, workshops of een pluktuin met terras. Het webinar Basisbijeenkomst Plattelandstoerisme (16 januari 19:30 tot 21:00 uur) geeft meer inzicht of dit iets voor uw agrarische bedrijf is en wat het kan opleveren.

Meer informatie over het webinar: [kijk onder bijeenkomsten op ondernemen.ede.nl/landbouw](http://kijk.ondernemen.ede.nl/landbouw)

Werken aan de uitdagingen van de toekomst

Hatchtech, een grote naam in de pluimveesector, is verhuisd naar De Klomp. Het van oorsprong Veenendaalse bedrijf is sinds begin januari gevestigd in een duurzaam pand aan de Innovatielaan. 'Innoveren is waar we blij van worden', vertelt operationeel directeur Ellen Poodt dan ook.

Hatchtech is 27 geleden opgericht en uitgegroeid tot een familiebedrijf met ongeveer honderd medewerkers in Nederland. Daarnaast is er een productiebedrijf in Oekraïne en een dochteronderneming in China. Tot voor kort zat het bedrijf verspreid op vier locaties in Veenendaal. Maar nu is er één nieuw hoofdkantoor. Het gebouw ademt in alles vooruitgang: het is ruim, licht en duurzaam. Er is veel hout en glas toegepast en op het sedumdak liggen zonnepanelen.

In het hart van het pand is een showroom ingericht. Al snel wordt duidelijk dat het leveren van broedmachines hun corebusiness is.

Toch zegt Poodt: 'Het is niet in een paar woorden uit te leggen wat voor bedrijf we zijn. We zijn inderdaad gestart met broedmachines voor eieren, maar gaandeweg wilden klanten ook alles wat daaromheen nodig is om de machines te laten draaien. Nu verzorgen wij de hele inrichting.'

Innovatiestappen

De volgende stap was verbetering van het transport. Om de kuikens zo goed mogelijk te vervoeren,

De open dag voor familie en vrienden van de medewerkers.

ontwikkelde Hatchtech een speciale klimaatgestuurde vrachtwagen. Ondertussen werkten de productontwikkelaars ook aan de leefomstandigheden van de kuikens in de broedmachine. Poodt: 'Tussen het eerste en laatste uitgekomen ei kan 24 uur zitten. In de oude situatie kregen de eerste kuikens geen voedsel en water. Wij ontwikkelden als eersten een systeem waarbij de dieren direct kunnen eten en drinken. Dit maakt het kuikentje sterker, ze hebben minder

antibiotica nodig en hebben minder stress. Inmiddels komt 50 procent van alle kuikens in Nederland uit zo'n broedsysteem.' Een andere duurzame oplossing is geslachtbepaling door het dochterbedrijf Respeggt, waarbij in een ei al na negen dagen kan worden bepaald of er een haantje of een hennetje in zit. De niet-bruikbare haantjes hoeven niet langer geboren te worden. Dat voorkwam in 2023 het doden van 15 miljoen haantjes.

Vertical farming

Een vreemde eend lijkt het ontwikkeltraject voor vertical farming. Poodt vindt het juist logisch: 'Zowel voor eieren als voor plantjes draait het om optimale klimaatbeheersing. Onze technieken kunnen we één op één toepassen bij vertical farming. Wij vinden dat superleuk. Want dit is wat wij het liefste doen: een probleem aanpakken en daar een oplossing voor vinden. We denken na over de uitdagingen van de toekomst.'

Wil je je bedrijf verduurzamen? Er zijn verschillende financiële mogelijkheden voor bedrijven die willen investeren in duurzaamheid. Kijk op www.ondernemen.ede.nl/duurzaam.

Operationeel directeur Ellen Poodt en Hatchtech-oprichter Tjitze Meter.

Het Lichtveen: agroecologische landbouw met lokale afzet

Ze kwamen voor de afronding van hun studie naar Nederland, naar Wageningen. Chris Chancellor uit Engeland en Pauline Martel uit Frankrijk. En ze bleven. Sinds vorig jaar hebben ze een agro-ecologische tuin. Op Het Lichtveen in het Binnenveld bij Bennekom laten ze zien hoe duurzame landbouw met lokale afzet eruit kan zien.

De tuin ligt er verzorgd bij. In langgerekte teeltbedden groeien zo'n honderd groentegewassen, kruiden en eetbare bloemen. Op de kop van elk bed staat een bloeiende plant of kruid. 'Die trekken nuttige insecten aan en houden schadelijke insecten in toom', legt Pauline Martel uit. 'De agro-ecologische landbouw gaat uit van natuurlijke processen. Vooral belangrijk is dat de bodem en het bodemleven hun werk kunnen doen. Dat kan door niet te ploegen en de bodem bedekt te houden met een laag compost. De mulchlaag onderdrukt onkruiden, houdt water vast en voedt het bodemleven.' Chris Chancellor: 'De gebruikelijke gedachte is dat je planten moet voeden. Wij willen vooral het bodemleven voeden en stimuleren, zodat die

Pauline Martel en Chris Chancellor maken voor hun agro-ecologische tuin optimaal gebruik van natuurlijke processen.

geleidelijk de compost afbreekt en de voedingsstoffen gelijkmatig vrijkomen.'

Gelijk winst

Vorig jaar zijn Chris en Pauline begonnen op een kwart hectare grond bij biologische boerderij De Hooilanden. Dit jaar telen ze al op een halve hectare. 'In ons eerste jaar hebben we gelijk winst gemaakt', vertelt Pauline. 'We hebben onszelf

uitbetaald en een deel van de winst geïnvesteerd in materialen en apparatuur.' Chris: 'We vinden het heel belangrijk om te laten zien dat we als jonge ondernemers van de tuin kunnen leven. Daarom begonnen we bewust zonder vrijwilligers.' Ze kregen echter zo veel verzoeken van mensen die buiten willen werken, dat ze nu een groepje vrijwilligers hebben als sociaal element van hun bedrijf.

Nieuwe teelten

In de teeltbedden staan naast bekende ook bijzondere gewassen: erwenscheuten voor salades, gekroonde ganzenbloem waarvan de jonge blaadjes in Japan en China aan soepen worden toegevoegd. Chris: 'We hebben allerlei Indonesische en Aziatische gewassen die ook in dit klimaat passen.' Pauline: 'Veel mensen op de markt in Wageningen vinden het leuk om iets nieuws te proberen, of fijn om de groentes van thuis te kunnen kopen.'

Specialiteit

Het Lichtveen zet alle producten in een kleine straal rondom de tuin af: op de markt in Wageningen dus, maar ook bij boerderij van Steenberg in het Binnenveld en bij veganistische lunchroom Cravings for Green in Ede op het voormalige kazerneterrein. Salademix is de specialiteit van Het Lichtveen. Afhankelijk van het seizoen zit er bijvoorbeeld baby leaf, rucola, mosterdbladeren, baby-bietenbladeren of postelein in. Chris: 'We oogsten op de dag dat we leveren. Onze salade is daardoor heel vers en lang houdbaar.'

Landgoed Harscamp definitief uit de vergetelheid

Tijdens de Open Monumentendag op 9 september werd landgoed Harscamp in het zonnetje gezet. Terecht. Veel mensen hebben mogelijk nog nooit van dit landgoed gehoord, terwijl het zo'n rijke historie heeft. Wist u dat er al rond 1300 een huis stond en dat Helene en Anton Kröller-Müller er dertig jaar hebben gewoond?

De genodigden hebben zich verzameld bij het Huis Harscamp voor de presentatie van het boek Landgoed Harscamp – Een bijzondere geschiedenis. Allemaal hebben ze op de een of andere manier aan de uitgave bijgedragen. Zonder deze Harskampers en andere betrokkenen zou het boek nooit zijn gemaakt. Tekstschrijver Ria Dubbeldam bundelde hun verhalen, zocht in archieven, las eerder verschenen boeken en maakte er een prettig leesbaar geheel van met veel foto's. Het boek behandelt de geschiedenis vanaf de late middeleeuwen tot nu. Nog dit jaar vond er archeologisch onderzoek plaats naar restanten van de voormalige slotgracht en fundamenten van een eerder huis. De uitkomsten konden nog net in het boek worden verwerkt.

De boekpresentatie over het landgoed Harscamp tijdens Open Monumentendag.

Landschapsherstel als trigger

Tot een paar jaar geleden was landgoed Harscamp een min of meer vergeten stukje Edese geschiedenis. Daar kwam verandering in door het project Levend Landschap Harscamp van gemeente Ede. Vrijwilligers en bewoners van het landgoed gingen aan de slag met landschapsherstel door erven te beplanten, hagen op te knappen, een boomgaard te herplanten, enzovoort. Maar een landgoed komt pas echt tot

leven als je het verleden kent, als je weet hoe het ontstaan en gegroeid is. Tijd om dat uit te zoeken.

Hoogtijdagen

Door de eeuwen heen veranderde het landgoed telkens van omvang en karakter, ontdekte Ria Dubbeldam. In 1883 besloeg het landgoed maar liefst 900 hectare. De hoogtijdagen waren de jaren van de familie Kröller-Müller. In 1909 kocht Helene Kröller-Müller

het toen verwaarloosde landgoed als buitenverblijf. Hier vond ze rust, maar ze stak ook veel energie in het opzetten van een modelboerderij voor 'verheffing van de boerenstand'. De modernste landbouwmethode en -machines deden hun intrede. Met het vee won de boerderij de nodige prijzen. Helene hechtte groot belang aan het landgoed met modelboerderij. De bekendste architecten uit haar tijd – Berlage en Van de Velde – verbouwden en ontwierpen niet alleen de woningen, maar ook de boerderij, stallen en kippenhokken. Vanuit het landgoed verkenden Helene en Anton te paard de wijde omgeving, met de bedoeling meer grond aan te kopen. Hun oog viel op gronden bij Hoenderloo en Otterlo. We kunnen gerust stellen: het succes van De Hoge Veluwe en het Kröller-Müller Museum vindt zijn oorsprong in Harskamp!

Landgoed Harscamp – Een bijzondere geschiedenis
Belangstellenden kunnen een exemplaar van het boekje opvragen via landschapsbeheer@ede.nl (€9,50 excl. verzendkosten). Zolang de voorraad strekt.

'Met een voedselbos dragen we bij aan meer biodiversiteit'

Voedselbosbouwers in wording; zo zien Robert van der Hoop en Taco Ruighaver zichzelf. Op het familie-landgoed Driesingel bij Lunteren geven ze vorm aan een voedselbos op 2,5 hectare landbouwgrond.

Robert: 'In coronatijd zijn we steeds meer gaan realiseren dat we zelf kunnen bijdragen aan de biodiversiteit.' Taco: 'We leggen nu uit idealisme een voedselbos aan, maar dat past ook bij mijn nieuwe levensfase. Ik wil meer bewegen en buiten zijn. Mijn managementbaan heb ik opgezegd.' Robert: 'Ik blijf zzp'er. We hebben weliswaar het geluk dat we de grond bezitten, maar er is nog wel inkomen nodig. Pas over een jaar of zeven plukken we de letterlijke en figuurlijke vruchten van ons voedselbos.'

Ruwe schets

Op een ruwe schets staan de plannen voor het voedselbos, een driehoekig stuk land in de oksel van de Meulunterse- en Vijfprongweg. Robert: 'Vak 1 wordt het echte voedselbos. Daar komen alle bomen en struiken kriskras door elkaar te staan. Vak 2 langs de Meulunterseweg wordt ook voedselbos, maar daar staan de bomen in rijen en kunnen we efficiënter

Taco Ruighaver (r) slijpt de zeis. Robert van der Hoop (l) is al begonnen met onkruid maaien in het voedselbos.

oogsten. Verder denken we aan oriëntatiepunten zoals een markante boom, een zitplek en een paddenpoel met heuvel.'

Taco: 'Tegen de bosrand bouwen we een schuurtje voor bezoekers, waar we ook de oogst kunnen verwerken. Sommige stukken willen we verhuren, bijvoorbeeld aan een imker of biologische bloementeler. Verder denken we aan een theetuin. Het lijkt me prachtig als we er onze eigen 'snacks' van het veld kunnen verkopen,

samen met producten van andere lokale biologische boeren.'

Leren en uitvinden

Robert: 'We zijn geen professionele boeren of bosbouwers, dus we moeten veel leren en uitvinden.'

Taco: 'Inmiddels zijn we met onze vierde cursus bezig. In september hebben we een inspiratiereis gemaakt langs voedselbossen in Nederland, België en Frankrijk.'

Robert: 'Al ontbreekt nog kennis, we

willen niet wachten. Dit voorjaar hebben we 1300 pionierbomen aangeplant: zwarte elzen, wilgen, berkjes en populieren; het merendeel gekregen van meerbomen.nu. De bomen brengen het bodemleven op gang en geven op den duur schaduw aan de voedselbomen en -struiken.' Taco: 'Helaas is de aanplant door de extreem droge mei en juni grotendeels niet aangeslagen, maar in november hebben we nieuwe bomen kunnen zetten.'

450 meter bijenhaag

Robert: 'De aanplant van de 450 meter lange bijenhaag langs de weg slaagde wel in één keer. Die is met subsidie van de gemeente en met hulp van Stichting Landschapsbeheer Gelderland aangelegd. De Gelderse rozen, meidoorns, sleedoorns en lijsterbessen kunnen nu uitgroeien tot een dichte haag.'

Grondeigenaren die minimaal 100 meter heg of haag willen aanplanten, kunnen bij de gemeente Ede terecht voor een gratis beplantingsadvies en een vergoeding voor de aanlegkosten. Informatie: slgelderland.nl/projecten/heggen-hagen-ed.

Kort Nieuws

Het succes van de Groene Grens

Het nieuwe natuurgebied 'Groene Grens' op de grens met Veenendaal is in enkele jaren uitgegroeid tot een van de rijkste blauwgraslanden van Nederland. Er zijn al veertig plantensoorten van de Rode Lijst te vinden, waaronder negen orchideeën. Het gebied floreert dankzij kwelwater uit de Veluwe en doordat er maaisel uit kleine blauwgraslanden in de regio, zoals de Meeuwenkamp en de Allemanskamp, is aangebracht om snel de gewenste planten te krijgen. Grote stukken van de Groene Grens

Botanicus Peter Verbeek van Bureau Natuurbalans tussen de orchideeën. Hij is enthousiast over hoe het gebied zich ontwikkelt. foto Rob Buiten / De Levende Natuur

worden eens per jaar, in september of oktober, gemaaid met een wetlandtrack, een machine met grote rupsbanden speciaal voor natte bodems, om opslag van bomen en struiken te voorkomen.

Lees meer in het artikel van Rob Buiten, 'Explosie van orchideeën op Groene Grens' in De Levende Natuur #5, 2023.

Recreatiezoning geeft meer ruimte aan natuur

Vanaf het najaar 2023 past gemeente Ede de padenstructuur in de bossen en natuurgebieden van de gemeente aan. Dat doen we onder andere door wandelpaden af te sluiten. Zo maken we meer ruimte voor de natuur en zorgen we ervoor dat de dieren in dit gebied minder snel gestoord worden. Dat helpt bijvoorbeeld de wespdiel, zwarte specht, de zandhagedis en de hazelworm.

Met het afsluiten van de paden verbeteren we de balans tussen natuur en recreatie, zodat we nog heel lang kunnen genieten van de Edese natuur en de wilde dieren.

Deze maatregel is een van de afspraken

foto Jochem van Gooswilligen.

uit het Recreatiezoningsplan Veluwe dat door de provincie Gelderland is vastgesteld.

Kijk voor meer informatie op www.ede-natuurlijk.nl/ruimtevoordenatuur

Verdere versterking natuur op de Ginkel

In het natuurgebied de Ginkel zijn dit najaar vijf poelen aangelegd om de kamsalamander een betere leefomgeving te geven. Ook de

Het water is ook goed voor insecten en vogels. Van de uitgegraven grond zijn aarden wallen gemaakt op plekken waar ze vroeger ook hebben gelegen. Op deze wallen worden bomen en struiken geplant, waar weer andere dieren van profiteren. De poelen zijn onderdeel van een groter plan om de natuur op de Ginkel te versterken. Eerder is in delen van het bos- en heidegebied kalk gestrooid om

verzuring tegen te gaan. Volgend jaar gaat de gemeente de parkeerplaatsen op de Zuid-Ginkel verleggen naar de noordzijde en maatregelen nemen om recreanten beter door het gebied te leiden. Zo ontstaan op andere plekken meer rustgebieden. Natuurcentrum Veluwe en de ruimte eromheen worden vernieuwd en uitgebreid. In de landbouwenclave wordt natuur-inclusieve landbouw gestimuleerd.

Levend Landschap Lunteren gaat weer van start

Samen met andere dorpsgenoten en buitenlui werken aan een groene omgeving. Dat is precies wat in het programma Levend Landschap gebeurt. De gemeente Ede samen met de dorpsraad en Stichting Landschapsbeheer Gelderland mogelijkheden om aan de slag te gaan met de natuur in uw omgeving. We zorgen bijvoorbeeld voor ondersteuning, kennis en materiaal. Zo maken we samen het landschap mooi en waardevol. Groene vingers zijn niet vereist om mee te kunnen doen. In het voorjaar van 2024 start Levend Landschap Lunteren weer. Houd daarom de website www.ede.nl/LevendLandschap in de gaten en de uitnodiging die in Ede Stad verschijnt.